

1956-tól a rendszerváltásig

BUJDOSÓ ALPÁR

(Beszélgetőtárs Tar Ferenc)

- *Te is, mint sokan mások 1956-ban hagyta el az országot. Milyen családból származol, hogyan telt az életed a forradalom előtt?*

Budapesten születtem 1935-ben. Ma úgy mondanánk, hogy polgári (vagy középosztálybéli?) családban. (Arról egyszer szívesen elvitákoznék, mit tartok polgárinak, mit középosztálybélinek, mert e fogalmak körül manapság nagy a zűrzavar.) A családban jól éreztem magam, mert a hangsúly mindig a gyerekek nevelésén, a gyerekek jövőjén volt. Nyugodtan mondhatom, jó gyermekkorom volt.

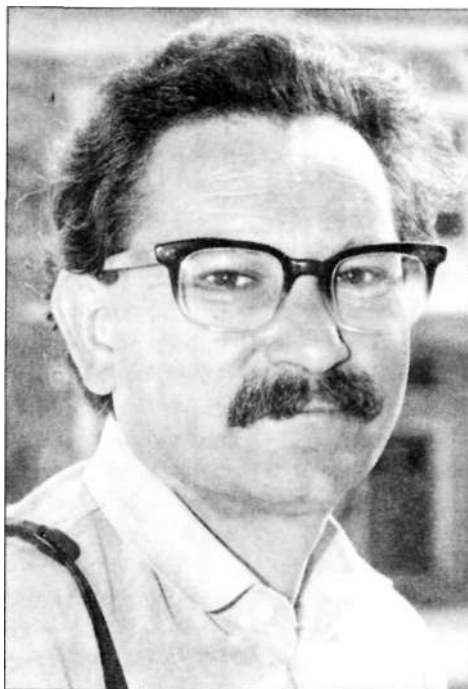
A háború előtt minden nyarunkat Badacsonyban töltöttük, a mostani turistaházban (közben üzemi üdülő is volt). Akkoriban Rodostó-menedékháznak hívták; erre ma is emlékeztet az odavezető Rákóczi (vagy Rodostó?) lépcső. Mivel apám tagja volt a Magyar Turistaszövetségnek, és a ház a Szövetséghez tartozott, így mindig találtunk ott helyet. Nem igazi „hotelszobák” voltak: a gyerekeknek emeletes ágy, csak a szülőknek járt rendes, igazi. Takács néni vezette a házat. Ő főzött is azoknak, akik erre igényt tartottak a vendégek közül.

Badacsony akkor más volt, mint ma. Vendéglő egy vagy kettő volt, naponta reggel, délben, este három vonatpár közlekedett, autóforgalomról szó sem volt. Badacsony az egyik legcsendesebb helynek számított az egész Balaton körül. Füreddel, Siófokkal, Keszthellyel össze sem lehetett hasonlítani.

A háború előtt ezek a nyaralások jelentették számomra a legmaradandóbb, talán a legfontosabb gyermeki élményt.

A háború végén tíz éves voltam. Úgy 48-tól, 49-től ismét a Balatonhoz, de most Keszthelyre jártunk nyaralni, egyszerűen azért, mert apám akkor a MÁV-nál dolgozott, és közvetlenül az állomás mellett volt a MÁV gyermek-családok üdülője. Ez úgy nézett ki, hogy tehervagonokat levettek a kerekeikről, ablakot vágtak rá, és ez lett egy család üdülőlakása. Szép emlékek fűződnek a keszthelyi nyarakhoz is.

1954-ben érettségiztem a Rákóczi Ferenc Gimnáziumban. A gimnázium negyedik osztályában folytak ahogy akkor mondták a „beiskolázások”. Eredetileg vegyészmérnöknek készültem, de az igazgatóm (Szávi

Költő. 1935. december 18-án született Budapesten. Jelenleg Ausztriában él. 1978-tól a Magyar Műhely c. folyóirat bécsi szerkesztője. Munkásságában expresszív szövegmontázsokkal, groteszk nyelvi játékokkal, képarchitektúrákkal találkozhatunk. - Fontosabb művei: Zárt világ (Párizs, 1972.); Iés 2 között az Erzsébet hídon (Párizs, 1980.); Vetített irodalom (Párizs - Bécs - Bp., 1993.)

tályba, mondván, hátha megjön az eszünk és revideáljuk a döntést. Az osztály azonban kitarzott, így sem a DISZ-ből, sem az iskolából nem zártak ki.

Sikerült leérettségiznem. Köztársasági érdeméremmel. (A négy utolsó évben minden tárgyból jeles osztályzatom volt.)

Hosszú beszélgetések kezdődtek az igazgatóval, arról, hogy mi az, amire hajlandó „beiskolázni”. Azt szerettem volna, ha kiküldhet a Szovjetunióba, diplomataiskolába. Apám erre azt mondta: - Fiam, te pedig nem mész jancisárnak. Így ez meghiúsult. Adódott egy közvetítő megoldás: legjobb barátom, Huszár Karcsi, Sopronba készült az erdőmérnökre. Csendben mondtam apámnak, hogy oda én is elmennék. Ebben sikerült is megállapodni az igazgatóval. (Könnyű volt: akkoriban oda, az agrártudományra és jogra nem akart menni senki. Hogy változnak az idők!) Így kerültem Sopronba.

- *Milyen volt az élet Sopronban 1956 előtt?*

- Ez így egy elég ambivalens probléma. Már korábban is sokat hallottam Huszár Karcsi édesapjától a régi diákéletéről. Az Erdőmérnöki Főiskola (ma egyetem) Selmezbányáról költözött 1920-ban Sopronba, eredetileg mint a József Nádor Műegyetem erdő és bányá-

Nádor) nem volt hajlandó „beiskolázni” (egy kis incidens miatt) a Műegyetemre.

Nyaranta ugyanis - a szünidőben - mindenkinek dolgozni kellett valahol - ott, ahová beosztották. Engem két barátommal a csokoládégyárba küldtek, Ságváriligetre. A „csokoládégyár” fegyvergyár lett, és mi itt „építettük a szocializmust”. Akkor fejtelenség volt, hogy nem kerestünk annyit, hogy az étkezésünket meg tudjuk fizetni; erre szüleinknek kellett volna ráfizetni. Egy hét múlva barátaimmal együtt otthagytuk az egészet. Ketten elmentünk az érdi pályaudvarra vagon rakni, hogy valamit keressünk is. (A pénzre akkor nagy szükség volt.)

Ebből - a munkahely önkényes elhagyásából - rettenetes perpatvar lett az iskolában. Negyedikben, az érettségi előtti évnnyitón, ki akartak zárni előbb a DISZ-ből, majd az iskolából. Ezt úgy úsztuk meg, hogy az osztály (az alapszervezeti) nem zárt ki, ellenkezőleg: bennünket választott DISZ-vezetőknek. Az igazgató tombolt, és az osztályfőnökkel együtt bezárt estig az osztályba,

mérnöki kara. A Monarchiának ugyanis Selmeceen volt erdő- és bányamérnöki akadémiaja, mely a birodalom szétesésével „szétköltözött”. Később a bányamérnöki kar Miskolcra került, de még '54-ben, '55-ben is a harmadik és negyedik évfolyam visszajött Sopronba, mert a tanszékek (tanárok) nagy része itt maradt. Ez átmeneti állapotnak számított.

A Selmecebányáról örökölt hagyományokat Rákosiék betiltották. '53-ban, Nagy Imre miniszterelnöksége alatt annyiban lazult ez a helyzet is, hogy a METESZ égisze alatt lehetett ún. „szakestélyeket” tartani. Olyan szertartásos sörözések ezek, amilyeneket Nyugaton ma is ismernek, főleg német és osztrák egyetemeken. Mivel ezekben résztvettem, sok minden rám is maradt az idősebbektől (a végzősöktől, akik akkor elmentek a városból). Ki tudja már miért, valahogyan rám testálódott a selmeczi szokások, hagyományok őrzése. Többek között a „a selmeczi kő”, mely a „balekok” (golyák) „keresztelésé”-nél játszott központi szerepet. A szertartás inkább fiatalos, hagyományörző szokás volt, mindenféle politikai töltés nélkül.

Ugyanígy rituálisan, rendszeresen beenyveztük és betollaztuk az egyik téren a „hattyút” (bidermeier kőszobor). Normális viszonyok között, normális időben ez legfeljebb csínynek számít. A rendőrség letakaríttatja, esetleg pénzbüntet és ezzel kész.

Februárban elvitt az ÁVH Győrbe. Ezekről a dolgokról vallattak: a selmeczi hagyományokról, apám *signum laudis*áról, nagynéném bőrüzeméről, ellenséges magatartásomról és egyebekről. Két nap múlva kerültem vissza Sopronba. A GYSEV sorompójánál kitétek a kocsiból. Vacsoraidő volt, elmentem a menzára. A hirtelen meleg, vagy a kétnapi koplalás volt-e az oka: elájultam. Évfolyamtársaim egyik szobájában ébresztgettek, amikor magamhoz tértem.

Még egy-két hónapig *forint* néven kellett jelentkez-nem a rendőrségen. Ok adták az álnevet, REF-es voltam.

Közben végleg kizártak a DISZ-ből (mivel az évfolyam, az alapszerv nem zárt ki, helyette megtette ezt a DISZ Központi Vezetősége), és csak tanárainnak köszönhetem, hogy az egyetemről nem.

'56 húsvétján otthon voltam, Pesten. Apámmal arról beszélgettünk, hogy olyan idők járnak, hogy a jövő hónapban meg lehetne próbálni, hogy nem jelentkezem a rendőrségen. Ezt tettem, és látszólag semmi következménye nem lett.

A nyári vizsgahónapban hívatott az egyetemi DISZ-titkár, Sebestyén „elvtárs”. Kérdezte, elmennék-e nyáron Mohácsra dolgozni, az akkori katasztrófális árvízkarok felszámolására? Csendben nemmel válaszoltam, mert ismét csak pénzt szerettem volna keresni. Mire ő, látszólag elgondolkodva, azon morfondírozott, hogy úgy tudja, jövőre is Sopronban szeretnék tanulni. - Sebestyén „elvtárs”, megyek Mohácsra - mondtam erre. Így kerültem Mohácsra 1956 nyarára.

Ennek két következménye volt. Az egyik: ez volt az első olyan kötelező munka, mit szívvel-lélekkel végeztünk mindannyian, mert akinek a házát segítettük építeni, velünk együtt dolgozott, és látszott, hogy szüksége van a segítségre. Úgy tűnt, hogy értelmes dolgot csinálunk.

A másik következménye azt volt, hogy a Petőfi-körösök közül többen ellátogattak ezekbe a mohácsi diák-táborokba. Este vacsoránál, vagy vacsora után elkezdődtek azok a beszélgetések, melyek ősszel oda vezettek, ahová vezettek.

Mindezek - az ÁVH, a DISZ-ből való kizárás, Mohács - csupán annyiból érdekesek, hogy érthetővé válják, hogyan, miért lettem MEFESZ-vezető, később elnök, miért engem választottak meg.

Amikor megalakultak a diákparlamentek - október 18-20-a körül, mi Sopronban úgy döntöttünk, hogy megvédjük választott vezetőinket. Minden évfolyamból három egyenragú diákvezetőt, 33-at a tizenegy évfolyamból.

Amikor október 23-án Pesten szolidaritási tüntetést hirdetett a Műegyetem, mi is masírozunk Sopronban. Úgy döntöttünk, hogy a választott 33 az első három sorban menetel. A Várkerületen (akkor Lenin körút) látni lehetett, hogy a pincék ablakából kilógnak a golyószórók csövei. Ugyan nem számítottunk arra, hogy el is dördülnek majd, mégsem volt igazán szívderítő látvány. (1 989-ben, ismét résztvehettem - mint meghívott - a tüntetésen, ugyanezen az útvonalon. A golyószórók jutottak eszembe.)

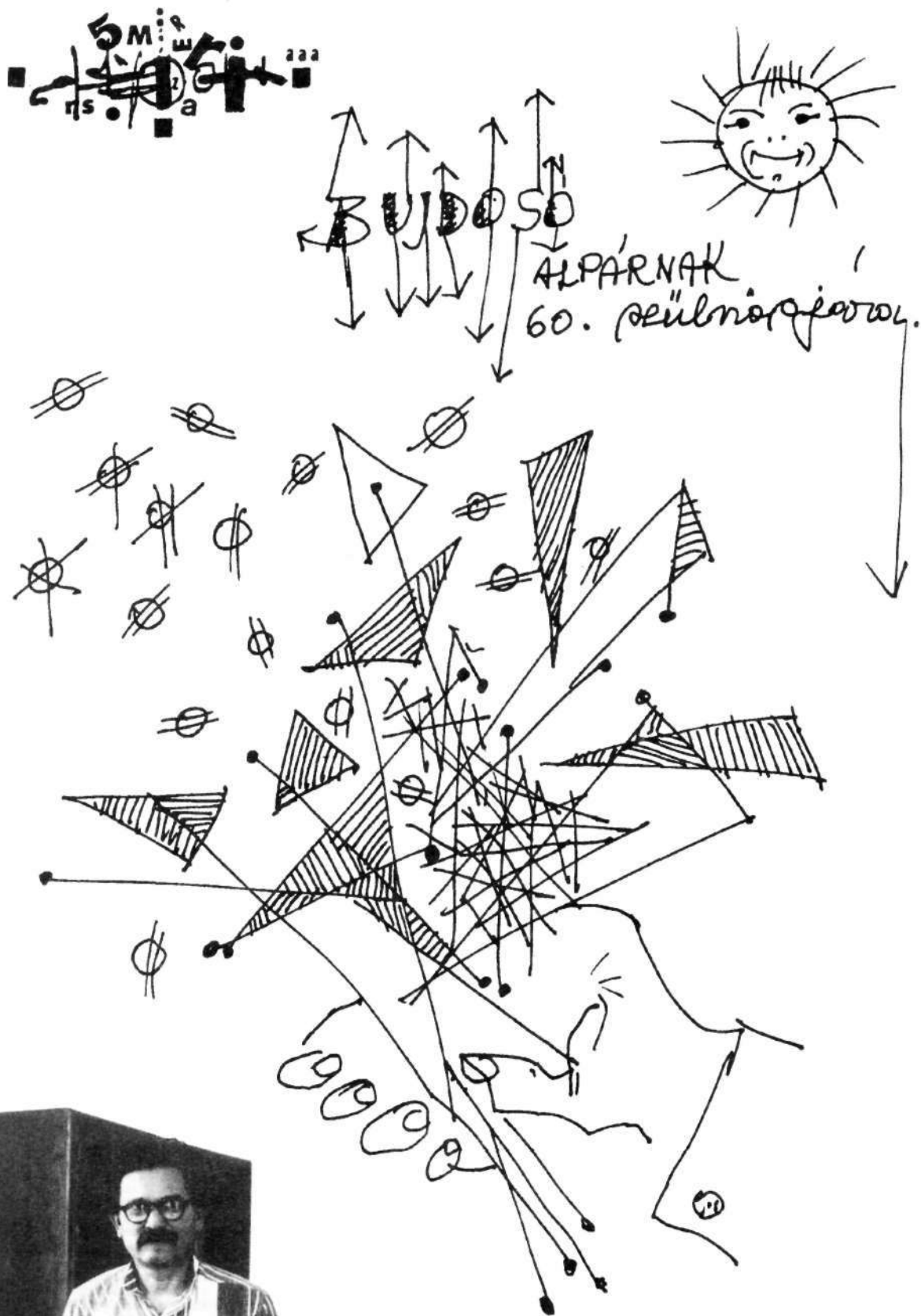
Azon a huszonharmadikán nyugodtan, incidens nélkül zajlott a kivonulás.

A diákparlament permanensen ülésezett. Mivel Sopronban és környékén a városi pártbizottság és a végrehajtó bizottság felszámolása következtében megszűnt a közigazgatás, ezt nekünk, egyetemistáknak, a MEFESZ-nek kellett átvenni. Megalakult ugyan a Nemzeti Tanács, mely erre volt hivatva, és amellyel szorosan együtt is működünk, de nem volt a Tanácsnak se hatalmi, se végrehajtó személyzete. Viszont volt ezer egyetemista. „Kivételeztük” a vegyvédelmi raktárból a kék overálakat, melyek karján a V-betű = vegyvédelem díszelgett. Beöltöztünk (csak én nem), és a V-betűt jó előjelnek tartottuk, hiszen másoknak ujjukkal kell a győzelem jelét formázniok. A kék overálos egyetemistákat az egész városban fel lehetett ismerni és bármi ügygel, kisebb-nagyobbal hozzájuk fordulni.

Amikor meghirdettük az általános sztrájkot, édesanyák küldöttsége kereste fel a MEFESZ-bizottságot, hogy lesz-e kenyér, ha nem sütnek a pékek? Először is el kellett döntenie, hogy a pékek mennyiben tartoznak az általános sztrájk határozata alá. Ha igen, mit esznek a családok? Úgy oldottuk meg, hogy a pékek is sztrájkoltak, viszont az egyetemisták sütöttek az ő vezetésükkel, és a friss kenyeret teherautókkal hordták szét a városban.

Volt egy disznóhizlalda Sopron környékén. Elfogyott a táp, a sztrájk miatt nem lehetett hozni. Meg kellett tudni: mi az a táp, hol a táp, és el kellett hozni, mert éhenhalnak a disznók.

A sopronkőhidai börtönben felül kellett vizsgálni, ki politikai fogoly, ki közbűntényes; meg kellett szervezni a Nemzeti Tanácsokat a megyében, Pestre kellett szállítani az osztrák vöröskereszt és a Máltai Szeretetszolgálat adományait, melyeket - csak Sopronig hoztak és mi a tornateremben tároltuk; az ezer egyetemistát a két hét alatt el kellett látni, és fel kellett állítani egy D-(defenzív)

Marosán Gyula grafikája

BUJDOSÓ ALPÁRRAL

osztályt is, mely rendezetten foglalkozott a városban tartózkodó ÁVH-sok felkutatásával és elfogásával. Szükség volt egy honvédelmi osztályra is, mert a soproni tüzezred átállt hozzánk. (November 4-én hiányoztak az ütőszegek a lövegekből.) Mindezek és más feladatok ellátására osztályokat alakítottunk, vezetésükkel a 33-ból egy-egy személyt bízunk meg. Alig maradtunk néhányan a közvetlen vezetőségben, így szükség volt valakire, aki mindenről tud, mindig jelen van, képviseli a bizottságot (külföldiek, a lefoglalt K-vonalon az ország többi egyeteme előtt), és külön is. Így lettem MEFESZ-elnök.

Éjjel-nappal tanácskoztunk, először november harmadikán este kerültem haza. Zuhanyozás és átöltözés után visszamentem az egyetemre, ahol az a hír várt, hogy orosz páncélosok állták el a „soproni zsák” száját Nagycenknél. Mi a kormánytól úgy tudtuk, hogy az orosz csapatoknak éppen ebben az időben kellene Záhonytól elhagyni az országot. Úgy döntöttünk, hogy egy három tagú delegációt küldünk az oroszokhoz, és emlékeztetjük a parancsnokot a magyar kormánnyal történt megállapodásra. Ez 3-án este 10 óra felé lehetett. Mivel más önként jelentkező nem akadt, magam vállaltam a parlamenti szerepét az egyik szabadon bocsátott politikai fogoly, mint tolmács és az autós sofőrje kíséretében. Nem szépítem a dolgot, gombóc volt a torkunkban mindhármunknak, meg más is... Mindenesetre szó nem esett mindaddig, míg az éjszakában fel nem tűnt egy köröző zseblámpa. Géppisztolyt nyomtak a vesénkbe, és elvezettek egy ezredeshez, aki alighanem a páncélos egység parancsnoka volt. Elmondtam, amiben Sopronban megállapodtunk. Az ezredes mosolyogva azt válaszolta, hogy neki ugyanez a parancsa, és az országból való kivonulás hamarosan megkezdődik. Másnap páncélosai élén bevonult Sopronba.

Még este felhívtam szüleimet, hogy minden rendben van, hamarosan jövök haza, látogatóba. Aztán hazamentem aludni; napok után először ágyban.

Hajnalban keltettek: megindult a támadás.

Éppen a védelmi intézkedéseknél tartottunk, mikor Bécsből megérkezett Kéthly Anna, a kormány államminisztere. Bécsben, a II. Internacionálé tanácskozásán érte el Nagy Imre, és hívta haza, hogy átvegye megbízólevelét az ENSZ-hez és onnan hozzon segélycsapatokat az orosz támadás feltartóztatására. Kéthly Anna fegyveres kíséretet kért Pestig. Nagycenkiig tudtuk volna csak biztosítani, úgy döntött, hogy a helyzetre való tekintettel itt, Sopronban állítja össze a delegációt. A diákszövetség azt javasolta a miniszternek, hogy tekintettel az egyetem forradalmi szerepére - vegyen fel a delegáció tagjai közé egy diákot is. Annus néni ehhez készséggel hozzájárult. A szavazás engem választott.

Amikor átléptük az osztrák határt, ún. „fehér egerek”, motoros rendőrök vették körül a konvojt és így robogtunk Bécsig. Azt hittem, a díszkíséret a MEFESZ elnökének - meg K.A.-nak, a miniszternek szól. Nem. Az utolsó kocsiiban ez Sopronban nem is realizáltuk - Helmer ült, az osztrák belügyminiszter, aki biztonsági okokból elkísérte Sopronba Kéthlyt, ám - tekintettel az osztrák semlegességre - nem fedte fel személyazonosságát.

Megérkeztünk Bécsbe. November 4-e, vasárnap volt, minden zárva. Amikor Sopronból eljöttem, csak a piros-fehér-zöld karszalagos ballonkabát volt rajtam (a V-betűvel) és a hátsó zsebemben valamilyen kis pisztoly, önvédelemre. Mivel minden üzlet zárva volt, a szociáldemokrata párt székházában (ide érkeztünk) kaptam egy segélyhelyről télikabátot, és itt szabadultam meg (a jelenlétük diszkréciójának köszönhetően) pisztolyomtól is. A fegyveres menekülteket a semlegesség értelmében azonnal internálni kellett.

Még aznap este elindultunk New Yorkba. A repülőtéren Averell Harriman kormányzó üdvözölt és az államvendéglakosztályát bocsátotta rendelkezésünkre. Napok elteltével sem fogadott az ENSZ főtitkára. Annus néni többször is tiltakozott emiatt, míg aztán mégis bekövetkezett a várt beszélgetés. Amit hittem, hogy azonnal kéksisakos ENSZ-csapatokat küldenek Magyarországra, persze nem következett be. Ma már tudjuk, milyen nehézkes és mennyi időt igénybevevő procedúráról van szó, de akkor szemünkben mindez időhúzásnak számított.

Annus néni - akit ezen az úton, ebben a küldetésben tanultam meg tisztelni és szeretni -, naponta egy-egy tányér levest engedélyezett, mert úgy gondolta, ha az embereknek nincs mit enni Magyarországon, akkor nekünk is szolidaritást kell velük vállalni. (Csak nekem, 21 éves koromra való tekintettel engedett volna többet: Fiatal ember, magának még szüksége van rá; de nem fogadtam el.)

Egy idő után megelégteltem a semmittevést és kértem Kéthly Annát, intézné már el, hogy visszakerüljek Magyarországra. Annus néni csendesesen figyelmeztetett, hogy korainak tartja a hazatérést, mert van még elintéznivaló munka. Hamarosan találkoztunk Dulles külügyminiszterrel, aki hosszasan elmagyarázta - mint egy bushman-nak -, hogy mi is az az igazi közvélemény, hogyan működik, hogyan kell azt befolyásolni, és hogy mit tehetnék én a mi érdekünkben ezért.

Vállaltam. Mivel egyetemista voltam, az ottani nemzeti diákszövetség pártfogásába ajánlottak, és az ő segítségével körbejártam Amerikát. Kb. két hónap alatt minden kis- és nagyvárosban beszéltem az egyetem(ek)ben, a (helyi) televízióban, rádióban, legalább egyszer sajtókonferenciát tartottam.

- Akkor tudtál már angolul?

- Nem. Mivel még magyar tolmács sem akadt hírtelenjében, oroszul beszéltem, oroszról fordították angolra. Közben én is megtanultam tisztességesen angolul. Egyszerűen azért, mert már otthon is tanultam, szüleim tanítottak magántanárral.

- Milyen városokban jártál? Volt-e valami hatása a körútnak?

- Tulajdonképpen a keleti parttól a nyugati partig, körbe-körbe. A nagyvárosokban, ahol egyetem volt, szinte mindegyikben voltam: New Yorkban, Philadelphiában, Washingtonban, Bostonban, Denverben, Los Angelesben, San Franciscóban, Clevelandben, Chicagóban. Egy helyen volt csak probléma, egy fekete által lakott városban, ahol majdnem kidobtak az egyetemről, mondván, van nekik elég más bajuk. Ez az ügy olyan messze történik, őket nem érinti, nekik

elég a szegregációs probléma. (Amerikában az ötvenes években nem volt még közös egyetem.)

Annyira rohanva történt ez az egész utazás, hogy egyetlenegy bőrönddel jártam; mindig vettem tiszta inget, de arra nem volt idő, hogy a szállodában megvárjam, amíg kimossák. Otthagytuk, vettem újra tiszta inget, így a bőröndnek végig változó tartalma volt. Egy rohanás volt az egész. Amerikából nem láttam valami sokat.

New Yorkban találok magyarakkal, még a körút előtt. Az első '56-os magyar én voltam. Akkoriban két réteg élt eléggé szigorúan elkülönítve egymástól. Az egyik, a '45-ösök, a másik pedig a '48-asok. Nem igen szívelték egymást. Ott, ahol én voltam, egy egész kolónia volt '45-ösökből. A siralmas az volt, hogy felnőtt emberekkel beszéltem, akik büszkéek voltak arra, hogy nem tanultak meg angolul. Diplomás emberek inkább segédmunkásként dolgoztak ilyen-olyan gyárban, csak ne kelljen megtanulniok angolul. Ezzel szemben az úgynevezett „hazaárulók” a '48-asok - már nem laktak kolóniákban, hanem szanaszét éltek. Pinkeknek, rózsaszínűeknek neveztek őket, mert végigcsinálták a koalíciós időket.

A körútnak volt hatása. Egész gyűjteményem volt az akkori újságokból, amelyek erről az útról szóltak. Összejött körülbelül 1.000.000 dollár, amit átutaltattam Bécsbe, a menekült diákok segélyezésére. Az út az amerikai ENSZ-delegációnak is jó háttérrel adott. De olyan eredménye, amit én szerettem volna - a Kádár-kormány eltávolítására - természetesen nem volt.

- Két hónapig jártad az amerikai városokat, mi történi utána?

Utána újra kértem Annus nénit, hogy legalább Bécsig visszajöhessenek. Ő nagyon jóban volt az akkori külügyi államtitkárral, Kreiskyvel. Elmentünk az osztrák konzulátusra. A konzul nagyon udvariasan fogadott. Kérte az útlevelemet. Útlevelem soha az életben nem volt; mondtam, hogy nincs. Csak a bicikli-igazolványom volt nálam, semmi más. Majdnem gutaütést kapott a szerencsétlen, pláne, mikor előrántottam a bicikli-igazolványt. Nagyon nehezen sikerült a problémát megoldani. El kellett mennem egy közjegyzőhöz, megesküdni a személyi adataimra. A közjegyzői papíron Bujdosó Alpár szerepelt, de Annus néni László István névre kérte a vízumot. László a keresztnevem, mert Alpárral nem keresztelt a katolikus egyház, és István a bérmanevem. Ezt a kettőt használtam álnévnek Amerikában. Két hónapig ezen a néven szerepeltem, hogy a szüleimnek lehetőleg ne legyen bántódása. Ebből lett a kalamajka, mert a konzul nem Bujdosó Alpár névre kapta az engedélyt. Ujabb táviratot kellett küldeni. Miután végre megkaptam a vízumot, felültem a repülőre, és átrepültem Bécsbe. 1957 február végén érkeztem az osztrák fővárosba.

- Többet nem találkoztál Kéthly Annával?

Egyszer találkoztam még vele, aztán többet nem. Ő Brüsszelbe költözött, én meg Bécsbe. Személy szerint azt hiszem, hogy Kéthly századunk talán legtisztességesebb politikusa. Már a háború előtt becsületes szociáldemokrata politikát folytatott. Azt hiszem, mást kivéve az illegálitást - nem is lehetett volna. A kommunistákkal szembeni ellenállását az határozta meg, hogy Rákosiék tűzön-vízen át egyesíteni akarták a két pártot. Ehhez nem járult hozzá, és emiatt börtönbe is került, de véleményét

akkor sem változtatta meg.

Így került sor arra, hogy 1956-ban Nagy Imre őt kérte a szociáldemokrata pártból a kormányba, és nem mást. Néhányan éltek még a korábbi szociáldemokrata pártból, mégis Annus néninek volt olyan presztízse, hogy a kormányban államminiszter lett. Külföldön ugyanilyen tisztességesen képviselte álláspontját. Nagyon sok emigráns politikussal nem vállalt közösséget - ezt kerek-perec meg is mondta. Rossz viszony alakult ki közte és az akkori Nemzeti Bizottmány költözött. Ezért visszavonult Brüsszelbe, ahol a nemzetközi szakszervezeteken keresztül és segítségükkel végezte munkáját. A rendszerváltás után nem „hazacsempészni” kellett volna koporsóját; megérdemelt volna legalább annyi tiszteletet, mint a kormányzó.

A politikusok közül ő és furcsa módon - Nagy Ferenc, a volt kigazda miniszterelnök volt rám nagy hatással Nekünk, egyetemistáknak Magyarországon eleve rossz véleményünk volt Nagy Ferencről. Annyit tudtunk róla, amit Rákosiék mondtak: a „kasszával” elment Nyugatra. Egyik, kinti diáktársam elvitt hozzá, aki akkor éppen „farmer” volt. Egy délutánon át beszélgettünk; akkor változott meg a véleményem. Egy nagyon csendes, tisztességes embert ismertem meg. Elmondta, hogy távozása előtt, éppen Svájcban volt, amikor Rákosi felhívta telefonon, hogy két lehetősége van: visszajön és börtönbe kerül, vagy kint marad és megkapja a fiát a határon. Nagy Ferenc széttárta a karját, amikor azt mondta: „Döntsd el Te, mit választottál volna. Én kint maradtam, s megkaptam a fiamat.” Mindaz, amit mondott, érthető és fontos volt számomra.

-1957 februárjában tehát visszatértél Bécsbe. Mi történt veled utána?

- Februárban már vagy 5-6000 egyetemista hagyta el az országot. Többek között ott volt már a Műegyetem, az Orvostudományi Egyetem MEFESZ elnöke. Ekkor érkeztem meg én is. Úgy döntöttünk, hogy megalakítjuk a külföldi MEFESZ-t, a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezetét. Nemzetközi irodát hoztunk létre, amely átköltözött Kölnbe, így én is oda kerültem. Hosszú konzultációk és tanácskozások után elhatároztuk, hogy delegációt küldünk Délkelet-Ázsiába. Két célja volt: megismertetni az ottani diákokkal 1956-ot, másrészt ösztöndíjakat szerezni egyetemistáknak, akik olyan szakra készülnek, amit elsősorban ezekben az országokban lehet tanulni. Négyes delegáció állt össze: Nagy Balázs, a Petőfi Kör egyik titkára, Derecskey Károly Amerikából, a delegáció adminisztratív vezetője, mert ő már 1948 óta kint élt. Ő lett az utazás marsallja. Kiss László, aki szintén egyetemista volt, és én.

Néhány hónapig különböző tanárok tanítottak; egyrészt az angol tudásunkat kellett tökéletesítenünk, másrészt meg kellett tanulnunk azoknak az országoknak a történelmét, kultúráját, berendezkedését, ahová készülünk, harmadrészt pedig a magyar történelmet, mindezekelőtt a háború utáni részét.

1957 augusztusában indultunk útnak.

Egyéves út volt. Pakisztánban, Bangladesben (akkor még Kelet-Pakisztán), Indiában, Ceylonban, Thaiföldön, Burmában, Indonéziában, Japánban és Dél-Koreában jártunk. Majd egy nemzetközi diák-konferenciára Iba-

danba, az afrikai Nigériába utaztunk. 1958-ban szeptemberre értünk vissza Európába, a külföldi MEFESZ első kongresszusára, Párizsba.

Innen visszajöttem Bécsbe tanulni. 1960-ban megszültem.

1961-ben - távollétemben megválasztottak a MEFESZ nemzetközi alelnökének, így feleségemmel két évre átköltöztünk Genfbe.

1963-ban jöttünk vissza. Közben lediplomáztam. 1996-ig dolgoztam, mint mérnök, különböző tervezőirodáknban, Bécsben.

1960-ban Bécsben ismertem meg Nagy Pált, aki Surányi Sándor festőbarátomat látogatta meg.

1962-ben alakult a Magyar Műhely. Mi még akkor Svájcban voltunk. A Műhely első külföldi irodalmi estje - tehát nem franciaországi az akkori MEFESZ szervezésében Genfben volt. Az egész akkori szerkesztőség eljött. Nagyon jó viszony alakult ki a Műhely és MEFESZ között. Egy-két évig a lap köré csoportosult egyetemisták képviselték a MEFESZ franciaországi tagszervezetet. 1963-ban Ambrus Jánost, Nagy Pált és engem választottak meg egy évre ellenőrnek. Így még ellenőrködtünk együtt egy évig a MEFESZ körül; kellemes napokat töltöttünk Genfben.

Írtam egy tanulmányt, *A családvíta Magyarországon* címmel, és elküldtem a Műhelynek; Paliék elfogadták, leközzölték.

Egyik novellámat beküldtem az Új Látóhatár novellapályázatára, mellyel díjat is nyertem. Pali felhívott telefonon, hogy irományaimat ha nincs ellenük kifogásom ezentúl nekik küldjem.

Ettől fogva rendszeresen jelentek/jelennek meg írásaim a Műhelyben. Később Megyik Jánossal az *Írók és Olvasók Szövetkezetének* vezetői tettünk. A megjelenéshez szükséges anyagi források megteremtése volt a feladatunk.

1978-ban, a párizsi találkozón Kassák-díjat kaptam, és a Műhely harmadik szerkesztője lettem.

- *Hogyan látod Bécsből a magyar kulturális, irodalmi életet, és mennyire veszel részt az osztrák főváros magyar kulturális életében?*

Hosszú ideig eléggé visszahúzódtam, elsősorban a Collegium Hungaricum programjától, és az emigráns kulturális rendezvényektől. Nem voltam ebben egyedül, Hanák Tibor például hasonlóan viselkedett. Mindazok a rendezvények, a kultúrpolitika, amely a Collegium Hungaricum programjában testet öltött, nem az volt, amit én - és hadd tegyem hozzá itt Megyik Jánost is - szerettem volna, illetve amellyel mindketten közösséget tudtunk volna vállalni. Nem politikai dolgokról van szó elsősorban, inkább a bemutatott kultúra minőségéről. Kisebb-nagyobb szünetekkel, kivételekkel (például egy-egy filmprogramjával) így volt egészen a rendszerváltásig. Az első egy-két év átmenete után az új igazgató - Fényi Tibor - alatt az intézet színvonala érezhetően megemelkedett. Ma már szívesen járok a Házba, alkalomadtán segíték is. Többek között az ÉS estjét vezettem a CH-ban, vagy a Collegium rendezésében a Nagykövetségen tartott Faludy-estet.

Magyar nyelven írók Bécsben kevesen vannak. Monoszló Dezsőről a Pannon Tükör is írt már. Deréky

Pál ugyan irodalomtörténész, de legalább messze modern gondolkodású. De itt él Vándor Györgyi, Szépfalusi István is ne haragudj, hirtelenjében más nem jut eszembe. Osztrákokkal szoktam inkább együtt dolgozni, annál is inkább, mert az az irányzat, melyhez én is tartozom, itt csak náluk van meg. Korábban létezett egy homogén, szorosan együtt dolgozó-gondolkodó csoport, akikkel rendszeres műhelymunkát végeztünk.

Ha már kevés az író, annál több a képzőművész Bécsben: Megyik János, Csutak Magda, Bortnyik Éva, Tubák Csaba. (Most már nyolc éve itt van Hegyi Loránd is.) Velük szoros a kapcsolat, sőt a Műhellyel is rajtam keresztül tartják a kapcsolatot.

1972-től majdnem minden évben volt Műhely-találkozó, Párizs vagy Bécs mellett (a *marly-i* és a *hadernsdorfi* találkozók). Az ittenieket mindig mi rendeztük ketten, feleségem és én. Így a rendszerváltás előtt a meghívások ügye is rám hárult, akkor is, ha a találkozó Franciaországban volt. Mint emlékeztet, akkoriban háromévente ehetett kiutazási engedélyt kapni. Nekünk külön engedélyt kellett kérni, hogy az érintettek hároméves periódusát a Műhely-találkozók három-négy napja ne szakítsa meg. Mivel Bécs közelebb esik Budapesthez, mint Párizs, így akkoriban én jártam a minisztérium irodalmi főosztályára. Bizony sokszor előfordult, hogy a meghívottak közül néhányat nem engedtek ki, vagy többször kellett „alkudozni” érdekükben. Többek között Erdély Miklóst sem engedték ki első alkalommal, Szentjóbgy Tamást se, meg meg egy-két jóbarátunkat.

Mindez sok kapcsolathoz vezetett. Elsősorban írókai, például Zalán Tiborral, de a minisztérium akkori képviselőivel, például Pete Györggyel is jó, baráti kapcsolat alakult ki. Találkozni kellett a Magyarok Világszövetsége embereivel is, akik ebben a témában illetékesek voltak, vagy akár segíteni tudtak. Ilymódon a 80-as évek elejétől majdnem több kapcsolatom volt a magyarországi irodalmi élethez, mint a külföldihez eltekintve természetesen a Műhelytől.

A rendszerváltás óta a magyar kulturális, irodalmi élet is megváltozott. Nincs egy nagy szekértábor. Azelett még mindenki egy akolba tartozott egy ellenség volt: a politika, a rendszer. 1990 óta nincs ilyen egyértelmű ellenfél, akire ujjal lehet mutogatni. Az írók egymás ellenfelei lettek. Kialakult egy differenciált irodalmi élet, ahol az ellenségeskedések a főka/pénz közül zajlanak. Az amúgy is alacsony összeget hol így, hol úgy osztják el, de mindig igazságtalanul - vélik azok, akik rosszabbul járnak. A körtánc általában NKA és a Soros-alapítvány körül folyik. Mi, műhelyesek, nagyon szerencsés helyzetben vagyunk: mi mindig csak morzsákat kaptunk, innen is, onnan is; senki sem foghatja ránk, hogy ennek a miniszternek, vagy annak az irodalmi zsűrinek elkényeztetettjei lennénk.

Abban reménykedem, hogy kialakul az irodalmi életben is az egészséges differenciálódás, ahol olyan „marginális” csoportoknak is, mint a Műhely, lesz létjogosultsága, tere, anyagi bázisa.

Így lenne értelme.

(Hévíz, 1998. június 23.)